

THE TERM OF “İPEK”, DEBATES OVER ITS ROOTS AND CONCEPT AREA

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. ÇTLE Bölümü,
hikmetkoras@gmail.com

Abstract

Some words in language give clues about history, civilization level, social conditions, political life, understanding of life and development level of nations. That's why, linguists say language is the memory of nations.

Many words in language give details about objects they represent. Like if these objects are local or foreign or which language and location these objects come from and how these objects find room in our life. They also enlighten us about relationships between nations and the course of these relationships.

The term of “ipek” (“silk” in English) is this kind of word. Silk is a substance which is still in demand despite the progress in agriculture, industry and technology. While inputs hardly changed in production of silk, it's also hard to acquire and process this expensive substance.

The term of “ipek” is a Turkish word in terms of its root and lexicalization. It shows itself as the word of “ağı” (<ağ-ı) in Orkhon Inscriptions and Divanu Lügati't-Türk. It's also possible to come across the word of “yipke” which is another form of the word “ipek” in the old Uigur transcripts. The two old forms of the word “ipek” demonstrates that silk has been known and processed to produce commodity by Turks since the oldest times. The word “ipek” is used in a similar way in almost all Contemporary Turkish Dialects. Thus, it's also possible to say the same things about recognition, use and production of silk in these Turkish societies.

Keywords: *silk, ağı, sericulture, rope, torku, ipke*

İPEK KELİMESİ, KÖKENİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR VE KAVRAM ALANI

Özet

Dildeki bazı kelimeler milletlerin tarihi, medeniyet seviyesi, sosyal durumu, siyasi hayatı, hayat anlayışı, gelişmişlik durumu hakkında ipuçları verir. Bundan dolayı dilciler dilin milletlerin hafızası olduğunu söylerler.

İfade ettiği mana ile düşünüldüğünde dildeki pek çok kelime ifade ettiği nesnenin yerli mi yabancı mı olduğu, hangi dilden ve coğrafyadan geldiği, nesnenin hangi maceralarla hayatımızda yer bulduğu hakkında bize bilgiler verir. Diğer taraftan milletlerin diğer milletlerle ilişkisi, bu ilişkinin yönü hakkında da bizi aydınlatır.

İpek kelimesi de böyle bir kelimedir. İpek, tarımın modernleşmesi, sanayi ve teknolojinin bu kadar gelişmiş olmasına rağmen hala en çok rağbet gören, elde edilmesi ve işlenmesi zor, kullanılan malzemeler değişse de elde edilmiş merhalesi ve metodu değişmeyen pahalı bir emtiadır.

İpek kelimesi kök ve türemesi dikkate alındığında Türkçe bir kelimedir. Orhun kitabelerinde ve Divanu Lügati't-Türk'te ağı (<ağ-ı) şeklinde rastladığımız kelime Eski Uygurca metinlerde "yipke" şeklinde karşımıza çıkar. Her iki şeklin de Türkçe olması çok eskiden beri Türklerin ipeği bildiğini ve üreterek mamul hale getirdiğini göstermektedir. Çağdaş Türk lehçelerinin hemen hemen tamamında benzer şekilde kullanılması, ipeğin bütün Türk toplulukları tarafından bilindiğini ve işlendiğini de göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *ipek, ağı, ipekçilik, ip, torqu, ipke*

İpek kelimesinin ortaya çıkışı ve yayılması şüphesiz ipeğin ortaya çıkışı ve yayılması ile aynı olmuştur.

Bugün ilim âleminin çoğu ipeği ilk defa Çinlilerin MÖ 3000'li yıllarda ürettiği (Bozkurt 2000: C.22, 361-362; İmer 2005: 1-32) iddiasını kabullenmiş gözükmese de tarihi kaynaklar belirtilen tarihte bir Çin kültür ve medeniyetinin olmadığına altını çizmektedir (Eberhard 1943: 19-29). Eberhard ve diğer pek çok sinolog bugünkü Çin kültürünün teşekkülünde Türklerin gözardı edilemez rolünün de altını çizerler (Eberhard 1943: 19-29; Koppers'ten naklen İmer 2005: 1-32). İpek kelimesinin türediği ip kökünün MÖ 3000-3500'lü yıllarda Sümerce metinlerde dib şeklinde geçtiği (Tuna 1990: 5) ve adak-ayak kelimesindeki d>z>y değişme seyrine paralel olarak ilerleyen zamanda Eski Türkçede yib şeklini aldığı bir gerçektir.

İpek kelimesi Türkçedir. İp isim köküne küçültme eki -ek'in gelmesiyle oluşmuştur (M. Räsänen 1969'dan Tietze 2016: C. 3, 625; Gülensoy 2007: 438). Kelime, Azerbaycan Türkçesinde ipäk, Türkmen Türkçesinde yüpek, Kazak Türkçesinde jibek, Kırgız Türkçesinde cibek, Başkurt Türkçesinde yibäk, Tatar Türkçesinde cifäk, Özbek Türkçesinde ipäk, Uygur Türkçesinde ipäk, (Ercilasun vd. 1991: 394), Nogay Türkçesinde yibek/şille (Eren, 1999: 192), Altay Türkçesinde yibek (Eren, 1999: 192), Şor Türkçesinde çibek (Eren, 1999: 192), Sagay Türkçesinde çibek/mangıs (Eren, 1999: 192), Hakas Türkçesinde Çibek (Eren, 1999: 192), Çuvaş Türkçesinde purşan (Eren, 1999: 192) şeklindedir. Bu bize kelimenin Türklerin yaşadığı bütün coğrafyada ses değişiklikleri ile ortak bir kullanıma sahip olduğunu gösteriyor. Sadece Sagay Türkleri çibek yanında mangıs kelimesini de kullanırken Çuvaşlar pursan kelimesini kullanmaktadırlar.

İp kelimesi, yün, pamuk, bitki lifi vb. maddelerden bükülerek elde edilmiş, kalın veya inceliği belirtilmeyen bir mamuldür; ancak iplik sadece dikişte kullanılan ipe verilen özel bir isimdir (Ögel 1978: 138). Gramer kitaplarımızda üzerinde durulmasa da -lık, -luK ekinin eklendiği ismi daha

küçük veya daha büyük göstermek, yani abartmak için kullanıldığı bir gerçektir. Bu ek bu manada kalıcı isimler de yapmaktadır. Genel anlamı ile ifade edilen ip kelimesine getirilen bu ek eklendiği köke, ipin çok ince ve dikişte kullanılabilir evsafa olduğu manasını katar, ismi zarflaştırır. İpek kelimesinde ise ip köküne bir küçültme eki getirilerek dikiş ipliğinden çok daha ince, zarif bir nesne ifade edilir.

İp kelimesinin geçtiği en eski kayıt Sümerce metinlerdir (Tuna 1990: 5). Kelime Sümercede dib şeklindedir. Tuna Sümerce ile Türkçe arasındaki ses denkliliklerini gösterirken Sümercedeki kelime başı d- ünsüzünün Türkçede y-'ye dönüştüğünü veya düştüğünü belirtir. Bundan hareketle Eski Uygur Türkçesindeki yip “ip, iplik” ve yipke “iplik” (Caferoğlu 2011: 297; Gabain 1988: 311) ve günümüzde Türk lehçelerinde kullanılan ip (TT ve AT), yip/arkan, bau (BT), jip (KzT), cip/arkan (Krg T), ip/arkan (ÖT), cip/arkan, bay (TatT), yüp (Trm T), yip/jip (UT) (Ercilasun vd. 1991: 394-395) kelimelerinin Sümercede ilk defa kullanılan dib kelimesi olduğu kesindir. Tarama sözlüğüne göre Eski Oğuz Türkçesinden itibaren kelime başındaki y- sesi düşmüştür (Durgunay 2017: 166-177).

Eski Türkçe’de ipek kelimesi kullanılmaz, ipek karşılığı olarak ağı “ipekli kumaş (Tekin 2006: 119)“Çinden gelen ipekli kumaş; hediye, define, hazine”(Orkun 1987: 757), işgiti/eşgiti¹ “ipek, ipekli kumaş” (Tekin 2006: 140; 144), qutay “ipek kumaş”(Orkun 1987: 846) kelimeleri kullanılmıştır. Ancak eski Uygur Türkçesinde yipkâ “ince ip” (Gabain 1988: 311) şeklinde görülür. Aynı anlamı ifade etmek için yip ve yipke şeklinde iki farklı şeklin kullanılması birisinin farklılığına delalet eder. Ögel’in ip ve iplik kelimelerinin anlam farklılığını (1978: 138) izahından hareketle yip ve yipke kelimelerinin anlam ilişkisi olmasına rağmen farklı kelimeler olduğunu belirtmek gerekir. Yipke kelimesi ipek kelimesindeki ekin farklı bir varyantı ya da seslerinin yer değiştirmesi ile oluştuğunu izah etmek mümkündür. Bu şekil buğur/buğra (Eren 1999: 62-63)² örneğinde olduğu şekilde +ek küçültme ekindeki ünlü ile ünsüzün sıralarının değişmesiyle oluşmuş şekil olmalıdır.

Yazıtlarda geçen ağı kelimesi, muhtemelen ‘ağ’dan türeyen ağıg kelimesinden –g ünsüzünün düşmesiyle oluşmuştur. Örümcek vb. hayvanların da ördükleri ağı ipek böceği gibi salgıladıkları maddelerle yapmaları bu isimlendirmede etkili olmuş olabilir.

İpek kelimesinin kökü olan ‘ip’ten türemiş dikişte kullanılan iplik (ögel 1978: 138) kelimesi Türkiye Türkçesinde manası genişlese de benzer manada kullanılmaktadır (Türkçe Sözlük 2005: 977).

Tek, Türklerde giyim kuşamın ana malzemesinin deve, koyun, kuzu, sığır, tilki, samur ve ayı gibi hayvanların derisi ve kürkü ile koyun keçi ve deve yünü oluşturmaktaydı (2016: 261-271)

¹ Bu kelime Orkun tarafından işgiti şeklinde okunmuş ve darı olarak anlamlandırılmıştır (Orkun 1987: 806).

² Eren buğur ve buğra gibi her iki şekilde de kullanılan kelimenin buğra biçiminde kelime sonundaki a’nın çoçka kelimesinin sonundaki a gibi bir ek olduğunu söylese de bu sadece ünlü ve ünsüzün yer değiştirmesinden ibarettir. bk. (Eren 1999: 62-63).

şeklinde kaynaklara dayanarak verdiği bilgiye, Divanu Lügati't-Türk'te yaptığı giyim kuşamla ilgili araştırmadan sonra çeşitli renklerde düz ve nakışlı ipek ve pamuğu ilave eder (Tek 2016: 261-271). Kaynaklara dayanarak naklettiği bilgiler ise sadece umumi olarak herkes tarafından kullanılan malzemeleri ifade etmektedir. İpek ise devlet erkani ve toplumun ileri gelenleri ile varlıklı kişiler tarafından kullanılan zor elde edilen pahalı ve az bulunan bir malzeme idi. Son yapılan arkeolojik kazılar ve onların ortaya koyduğu sonuçlarla bunlara dayalı olarak yapılan araştırmalar ipeği ilk defa Çinlilerin bulduğu veya kullandığının gerçek olmadığını bilakis Türklerin MÖ 3000'ler ve daha öncesinde de ipeği elde edip kullandıklarını göstermektedir (İmer 2005: 1-32).

Ancak Köktürk yazıtlarında ipek kelimesi karşılığı ve onunla ilgili olarak kullanılan kelime sayısı kayda değer mahiyettedir. Költigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk yazıtlarındaki tekrar eden kelimeler ve özel isimleri bir kenara bırakırsak tekrarlanmayan kelime sayısı 693 tanedir (Ercilasun, 2014: 187). Bu 693 kelimedenden beş tanesi ipekle ilgilidir. Bunlar: Ağı [ipekli kumaş, altın ve gümüşle işlenmiş sırmalı ipek kumaş] (Ergin 2016:114), eşgiti/esgiti [ipek, ipekli] (Ergin 2016: 124), işgiti/isgiti [ipek kumaş, ipekli] (Ergin 2016: 127), kin [ipekli kumaş, ipek] (Ergin 2016: 132), kutay [ipek, ipekli] (Ergin 2016: 134) kelimeleridir. Bir hükümdarın tebasına hesap verdiği askeri bir hitap sanatının örneği olan ve günlük hayatla ilgili kelimelerin bu kadar az kullanıldığı bir metinde ipek ve ipekle ilgili beş kelimenin geçmesi Türklerin ipekle ne kadar ilgili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Köktürk Yazıtları'nda ipek karşılığı başka kelimeler geçmesine rağmen ipek kelimesinin geçmediği gibi Eski Uygur Türkçesinde de ipek veya ipek karşılığı kullanılan kelime sayısı fazla değildir. Caferoğlu'nun sözlüğünde Sadece ipke (2011: 297) ve kin (2011: 110) kelimeleri geçer. Kin kelimesi içinde Çince kaydı düşülmüştür (Caferoğlu 2011: 110). Yazıtlarda ipek kelimesi karşılığı olarak kullanılan ağı kelimesi Eski Uygur Türkçesinde “Servet, varlık, hazine; göz yaşı” (Caferoğlu 2011: 6; Gabain 1998: 259) anlamlarında kullanılmıştır. Eski Uygur Türkçesinde kelimenin diğer kullanışları ağı barım “var-yok, servet, varlık” bir kişinin bütün varlığı (Caferoğlu 2011: 6), ağıcı “hazinedar” (Caferoğlu 2011: 6), ağılık/ağlık “hazine, anbar, depo” (Caferoğlu 2011: 6; Gabain 1998: 259) şeklindedir. Ancak ipek karşılığı torqu kelimesinin kullanıldığını görürüz (Gabain 1988: 301; Caferoğlu 2011: 247). Torqu kelimesi de muhtemelen günümüzde Türkiye Türkçesinde de kullanılan ağ anlamındaki tor (Türkçe Sözlük 2005: 1996) kökünden -k, -ak/ek küçültme ekiyle türemiş, ipke örneğinde olduğu gibi ünlü ve ünsüzün yer değiştirmesiyle torqu şeklini almıştır. Bu izahın dışında eski Türkçede bir -ka/-ke küçültme ekinin varlığını düşünmek de mümkündür.

Diğer taraftan Paçacıoğlu VIII ila XVI. Yüzyıllar arasındaki söz varlığı içerisinde ağı kelimesini “ipek kumaş” anlamında belirterek aynı kelimenin “mal, hazine ve cömert” anlamlarında

kullanıldığını da zikreder (Paçacıoğlu 2006: 9). Ancak bu geniş zaman dilimi içerisinde ipeğin ET döneminde kullanıldığına bir şahit göstermez.

Eren, Rasönen ve Clauson, kelimeye Eski ve Orta Türkçede rastlanmadığını ancak Kıpçakların yipek kelimesini kullandıklarını belirterek torğu/torku kullanımının da tarihi ve çağdaş lehçelerde kullanıldığını hatırlatır (Eren, 1999: 192).

Kelime (y/c)ipek şekliyle Divanu Lügati't-Türk'te geçmez, Kaşgarlı'nın eserinde eski Türkçedeki ağı/agıçı kelimelerini görürüz (Ercilasun-Akkoyunlu 2015: 43). Divanu Lügati't-Türk'te ipek kelimesi yerine kullanılan pek çok kelime görülür.

Agr: ipek kumaş (Ercilasun-Akkoyunlu 542),

ay: turuncu renkli ipek (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 565),

barcın: ipekli kumaş, ipek (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 574),

çınaxsı: nakışlı Çin ipeği (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 623),

çit: üzerine nakışlar basılmış Çin ipeği (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 625),

edh: ipekli kumaş gibi dokuma cinsinden olan bütün şeyler (Ögel, 1978: 157),

eşgürti: ipek cinsinden işlemeli bir Çin kumaşı (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 646),

xulın: değişik renklerde olan ve Çin'den getirilen bir ipek (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 654),

kaçaç: bir Çin ipeklisi (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 673),

kafgar: behreman ipeği (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 677),

mındatu: ipek (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 764),

taxçek: bir tür Çin ipeği (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 864),

taxtu: eğrilmeden önceki ham ipek (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 864),

torku: ipek (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 893),

züngüm: bir tür Çin ipeği (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 995),

sakalduruk: başlık sıkı dursun ve düşmesin diye çene altından bağlanan ipektan örülmüş ip (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 800),

çikin: altın ipekle ipekli kumaşı nakışlama; altın ipekle kumaşa işlenen tasvir (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 625),

çikne-: altın ipekle kumaşı işlemek

Divanu Lügati't-Türk'te ipek kelimesi ile ilgili kullanılan 18 kelimededen bir tanesi fiil olup çikne-, altın ipekle kumaşı işlemek anlamında olup geri kalanları isimdir. Bunlardan *agı*, *barcin*, *mindatu*, *taxtu* ve *torku* olmak üzere beş tanesi ipek kelimesi karşılığı olarak kullanılan Türkçe kelimedir. Bu beş kelimededen *ağı* kelimesi yazıtlarda da geçer.

Yine bu 18 kelimededen 7 tanesi çınaxsı, çit, eşgürti, xulm, kaçaç, taxçek, züngüm Çin ipeği, ipeklisi veya Çinden getirilen ipek olarak zikredilir. Eşgürti kelimesinin yazıtlarda geçen eşgiti/esgiti [ipek, ipekli] (Ergin 2016: 124), işgiti/isgiti [ipek kumaş, ipekli] (Ergin 2016: 127) kelimelerin orta Türkçe döneminde kullanılan şekli olabilir. Ancak DLT'de kelime "ipek cinsinden işlemeli bir Çin kumaşı" (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 646) olarak verilmiştir. Ancak yazıtlarda kullanılan şekilde Çin'le bir irtibatlandırma sözkonusu değildir.

İmer (İmer 2005: 1-32) ve Eberhard'ın (Eberhard 1943: 19-29) makalelerini de dikkate aldığımızda Kaşgarlı'nın Çin kelimesini bir etnik isimden ziyade bölgeyi ifade için kullandığını görürüz. Çünkü bölgede başta Türkler olmak üzere Moğollar, Tunguzlar, Tibetliler, Tay'lar vb etnik topluluklar vardır(Eberhard 1943: 19-29). Bu etnik topluluk içinde ise dokuma kültür ve tecrübesi en fazla olanlar Türklerdir.

"ay" kelimesi, turunç rengindeki ipek için kullanılırken; kafgar, behreman ipeği için kullanılmıştır.

Ercilasun-Akkoyunlu'nun ed/ēd şeklinde verip "kumaş vb imal edilen her şey" (2015: 632) biçiminde anlamlandırıldığı kelimeyi Ögel, edh şeklinde verir ve "ipekli kumaş gibi dokuma cinsinden olan bütün şeyler" (Ögel, 1978: 157) biçiminde anlamlandırır. bez<böz kelimelerinin iplikten dokunan kumaş cinsi nesnelere ifade etmesi ed/ēd veya edh kelimelerinin farklı anlamlarının olması gerektiğini düşündürür.

Sakalduruk kelimesi ise ipekten örülmüş bir ipi ifade ederken çikin kelimesi altın ipekle kumaşa işlenen tasviri ifade etmektedir.

DLT'de Çin ipeği, ipeklisi veya Çinden getirilen ipek olarak zikredilen kelimelerin de büyük ihtimalle Çince olmayıp eserin yazıldığı yıllarda Çin coğrafyasında kullanılan kelimeler olduğu kanaatindeyim. Son yıllarda yapılan arkeolojik kazılar ve bu kazılarda bulunanlardan hareketle yapılan çalışmalar bugün Çinlilerin yaşadığı ve eskiden beri kendilerinin olduğu coğrafyanın Turani kavimlerle Tibetlilere ait olduğunu göstermiştir (İmer 2005: 1-32; Eberhanr 1943). Bu bulgular DLT'de geçen ve Çin ipeği, ipeklisi veya Çinden getirilen ipek olarak belirtilen kelimelerin Türkçe olabileceğini gösterir.

İpek, ipek böceği kozaları çözülerek çıkarılan ve dokumacılıkta kullanılan çok ince, esnek ve parlak tel (Türkçe Sözlük 2005: 977) ya da "ipek böceğinden hasıl olan ince iplik (Tietze 2016: C.3, s.

625) olarak tarif edilir; bu telden üretilmiş kumaş da ipek veya ipekli (Türkçe Sözlük 2005: 977) olarak adlandırılır.

İpeğin, bir kurtçuğun salgısından oluştuğu herkesin malumudur. Yazıtlarda ve Eski Uyurca metinlerde ipek böceği veya onun karşılığı kullanılan bir kelimeye rastlanmaz. Ancak metinlerin mahiyeti düşünüldüğünde ipek böceğinin geçmesini gerektirecek bir durum da söz konusu değildir. Bu durum bize Eski Türkçe döneminde ipek böceği karşılığı olarak bir kelimenin kullanılmadığını göstermez. Eski Uyur Türkçesinde ipek ve ipek kelimesi karşılığı kullanılan bir kelimeye rastlanmazken ağı kelimesinin ipek kelimesi karşılığı olarak DLT (Ercilasun-Akkoyunlu 542) ve Kutadgu Bilig’de (Arat 1979: 8) görülmesi gibi. Ağılık ve ağıcı kelimeleri Eski Uyur Türkçesinde kullanıldığı manada KB’de de kullanıldığı görürüz (bk Arat 1979: 9).

Çağdaş Türk lehçelerinden pek çoğunda ipek böceği karşılığı kullanılan kelimeler mevcuttur. Bunlar; ipek böceği (TT), baramagurdu (AT), yibek korto (BT), jibek kurtı (KzT), cibek kurtu (KrgT), ipek kurti (ÖT), cifek kortı (TatT), yüpek gurçuğu (TrkT), ipek kurti (UT) şeklindedir (Ercilasun vd. 1991: 394-395). Bu kullanımlardan sadece Azerbaycan Türkçesindeki kullanım dikkat çekicidir. Çünkü ipek kelimesi ses değişiklikleri ile bütün Türk lehçelerinde mevcuttur. Türkiye ve Azerbaycan dışındaki Türk Lehçelerinde böcek yerine kurt kelimesi ve varyantları kullanılmıştır. Ancak ipek kelimesi TT ile aynı şekilde kullanılırken Azerbaycan Türkçesinde ipeği oluşturan böcek için baramagurdi denmesi ilginçtir. Birleşimin gurt kısmı diğer Türk lehçeleri ile ortak iken ipek yerine barama kullanılması dikkate değer bir durumdur.

İpekten yapılmış veya ipek karışımı kumaş anlamındaki ipekli (Türkçe Sözlük 2005: 977) kelimesi karşılığı olarak Uyur Türkçesi hariç hepsinde ipek kelimesi ses değişiklikleri ile kullanılmaktadır (Ercilasun vd 1991: 394-395). Uyur Türkçesinde ise ipekli karşılığı olarak ipeklik şaya (Ercilasun vd 1991: 394-395) sıfat tamlaması kullanılır.

İpek kelimesinin bütün Türk lehçelerinde bazı ses değişiklikleri ile kullanılması, ipeğin kaynağı olan böceğin ipek böceği veya kurdu şeklinde Türk lehçelerinde bulunması Türklerin eskiden beri ipekle ilgilendikleri, ipeği elde edip işlediklerini gösterir. Bu tespitler İmer ve Eberhar’ın bahsettiği arkeolojik kazılarda elde edilen bulgularla da örtüşmektedir.

İpek kelimesi ile bağlantılı olarak ortaya çıkmış ve sözlükte geçen ipek ağacı (Türkçe sözlük 2005:977), ipek böceği (Türkçe sözlük 2005:977), ipek böceği kelebeği (Türkçe sözlük 2005:977), ipek böcekçiliği (Türkçe sözlük 2005:977), ipekçi (Türkçe sözlük 2005:977), ipek çiçeği (Türkçe sözlük 2005:977), ipekçilik (Türkçe sözlük 2005:977), ipek gülü (Türkçe sözlük 2005:977), ipekhane (Türkçe sözlük 2005:977), ipekli (Türkçe sözlük 2005:977), ipek matı (Türkçe sözlük 2005:977), suni ipek, taşlanmış ipek, yapay ipek, yapma ipek, çamaşır ipeği, hint ipeği (Türkçe sözlük 2005:977)

yanında Türk kültüründe ortaya çıkmış ipek mendil, ipek gömlek/köynek, ipek şalvar, ipekli kumaş mamüller; ipek gibi yumuşak, ipek kalpli, ipek gibi parlak, ipek gibi cilt, ipek gibi ince vs söyleşiler mazmunlar ortaya çıkmıştır.

Bu kısa yazıda eski Türkçe ile Karahanlı dönemi eserlerinden hareketle ipek kelimesi üzerinde durabildik. Doğuda Harezmi, Çağatay ve son dönem ile batıda Eski Türkiye Türkçesi, Osmanlı dönemi eserlerinin taranması pek çok yeni bilgi ortaya çıkaracak ve yerleşik kanaatleri değiştirecektir.

KAYNAKLAR

- ARAT, R. Rahmeti (1979), *Kutadgu Bilig 3 İndeks*, (haz. K. Eraslan-O.F. Sertkaya-N. Yüce), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- BOZKURT, Nebi (2000), “İpek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 22, Ankara, s. 361-362.
- CAFEROĞLU, Ahmet (2011), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, 2. Baskı, TDK yayınları, Ankara.
- DURGUNAY, Banu (2017), “Eski Türkçe Yıp Sözcüğü ve kavram Alanına Giren Bağ, Uruk, Örgen, Urgan, Arkan Sözcükleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Türk lehçe Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 166-177.
- EBERHARD, W. (1943), “Eski Çin Kültürü ve Türkler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 4, Ankara, s. 19-29.
- ERCİLASUN, A. Bican (2014), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, 14. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, A. Bican-AKKOYUNLU, Ziyat (2015), *Kâşgarlı Mahmud Divânı Lugâti't-Türk*, İkinci Baskı, TDK Yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, A. Bican-Aliyev, Alaaddin Mehmedoğlu-Şayhulov, Almas-Kajıbek, Erden Zadaulı-Konkobay Uulı, Kadıralı-Yusuf, Berdak- Göklenov, Cebbarmehmet-Mahpir, Valeriy-Çeçenov, Ali (1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür bakanlığı yayınları, Ankara.
- EREN, Hasan (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (2016), *Orhun Abideleri*, 50. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- GABAIN, A. Von (1988), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), TDK Yayınları, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü A-N*, TDK Yayınları, Ankara.

- İMER, Zahide (2005), “Miladi Dönem Öncesi Orta Asya’da İpek”, *Bilig*, S. 32, Kış 2005, s. 1-32.
- ORKUN, Hüseyin Namık (1987), *Eski Türk Yazıtları*, TDK Yayınları, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin (1978), *Türk Kültür Tarihine Giriş 5 Türklerde Giyecek Kültürü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- PAÇACIOĞLU, Burhan (2006), *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Söz Dağarcığı*, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- TDK (2005), “İplik”, *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, TDK yayınları, Ankara.
- TEK, Recep (2016), “Divanu Lügati’t-Türk’te Giyim Kuşam Kültürü ile İlgili Kelimeler”, *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, S. 50, Autumn II, s. 261-271.
- TEKİN, Talat (2006), *Orhon Yazıtları*, İkinci Baskı, TDK Yayınları, Ankara.
- TIETZE, Andreas (2016), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, 3. Cilt, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.
- TUNA, Osman Nedim (1990), *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi*, TDK Yayınları, Ankara.